

wijs het on-  
doen geven,  
tusschen de  
zulten over  
est van twee-  
zijn, maar pas  
at zijn om te  
ig dan meest  
iden, waarop  
rusten, maar  
over de één  
Toen, te Lei-  
determinisme  
ethische elem-  
met Scholten  
rijpend en zoo  
dood keerden  
keekelingen  
een weer een

Iets wat nog nader bevestigd wordt door  
zijn protest tegen de betekenis van het  
subjectieve in de wetenschap.

Hij zegt toch:

Nu gelooven wij gaarne, dat men, door het  
subjectief element bij het wetenschappelijk zo-  
ken, op den voorgrond te dringen, zich daarin  
a's in een pantser op te sluiten, en wat etnece  
strijdt van tevoren af te snijden, architectonisch  
onberispelijke nelsels kan krijgen. Maar wie  
waarborgt de waarheid?

Juist wat we altoos van moderne zijde  
hooren: het subject mag ternauwernood  
even door de kieren komen gluren. Als  
element rekent het niet met, tenzij het  
„in absolute waarheid gegrond is.”

Zoo toch staat er letterlijk:

Wanneer men daarom in zijn innerlijk be-  
staan of in zijn levensbeschouwing iets heeft,  
dat hij het wetenschappelijk zoeken *pragmatis-  
cheert* (en ongetwijfeld zal dit vaak voorkomen),  
dan moet o. i. de man van wetenschap — voor  
zover die *subjectieve gesteldheid niet gegrond is* —  
in absolute waarheid — hiermee dubbel op zijn  
hoede wezen; d. w. z. trachten zoo objectief  
mogelijk te zijn en zoo min mogelijk de dingen  
te bezien door wat voor soort bril ook.

Schrijf voor „bril” door zijn oogen, en  
we zijn er, want dat „bril” is weer een  
invlechting van den schrijver, niet van ons.

Nu ja, dat is het.

Het subjectieve element heeft alleen recht,  
voor zover het in absolute waarheid ge-  
grond is.

Zoo komt dan alles er ten slotte op  
neer; hoe komt het daartoe, hoe maak ik  
dat uit?

Nu wil blijkbaar de geachte schrijver de  
absolute waarheid omtrent de grondover-  
tuiging van zijn subjectief bestaan weer  
door de dusgenaamde wetenschap laten  
uitmaken, zoodat ieder het erkent, d. w. z.  
hij laat het alleen gelden voor zover het  
juist niet gelden kan.

Dat subjectieve toch van onze diepste  
levensovertuiging kan alleen rusten in ons  
zelfbesef, in den grond van ons wezen.

En dat kent hij niet. Daar heeft hij geen  
oog voor.

Dan nog beter Rome op haar standpunt:

Wat basis is van R.K. universiteiten, is niet  
de menschelijke vondst, maar de goddelijke  
openbaring, voor hun gezichtspunt voortgezet  
in nitspraken van pausen en concilies.

Hier ligt dan ook ons grondverschil.  
Dr. De Geer kent slechts van twee één:  
de Roomsche of de moderne opvatting.  
Wat wij daarentegen in het Calvinisme  
belijden is juist een derde Subjectieve  
zekerheid, wat aangaat onze diepste levens-  
overtuiging, niet op grond van het kerkelijk  
gezag, en niet op grond van de wetens-  
schap, maar op grond van de rechtstreeke  
verhouding tusschen God en onze ziel.

Die derde subjectieve zekerheid nu is  
voor de menschheid het resultaat van lange  
worsteling in breed historisch proces ge-  
weest. Maar toen ze eenmaal gegrepen was,  
kon, wie ze genoot, ze niet weer loslaten,  
en school in die rechtstreeke verhouding  
en allesbeheerschend beginsel, waaruit  
met logische noodzakelijkheid de hoofdlijnen  
zich teekenden, die ons de waarheid doen  
naspeuren over heel ons menschelijk leven.

Zoodra dan ook de geachte schrijver er  
zich toe zette, rustig zich in te denken in wat  
hij zelf schijnt te beoogen: een wetenschap  
op den grondslag der Openbaring van de  
Heilige Schrift, zou hij al spoedig tot de  
ontdekking komen, dat zijn begrip van  
wetenschap hiermede even onbestaanbaar  
is, en dat ook hiertegen, in hoofdzaak,  
precies dezelfde bedenkingen zouden rijzen,  
als die hij tegen het Calvinisme aanvoert.

Zelfs nog meerdere, gelijk in *Band aan  
het Woord* door ons is uiteengezet.

Doch in elk geval zou hij dan evenzoo  
op het subjectieve element van het geloof  
in de Heilige Schrift moeten steunen, en  
hij zou zien dat hij hiermede, zoodra het  
niet de *phrasen* tot begrip werd gebracht,  
nog veel verder van huis raakte.

Immers, achter het geloof aan de Hei-  
lige Schrift liggen nog veel diepere vragen,  
die ten slotte de beginselen zijn, waaruit  
ook de Schriftgeloovige argumenteert.

## Humpata.

Uit Humpata ontvingen we dit belang-  
rijk schrijven:

Hoogachtbare Redacteur!

Juist teruggekomen van een reis naar Tjitu-  
buraka, een Boesjman-Wahimba nederzetting,  
ruim 50 uren gaans ten Zuidwesten van Humpata,  
werd ik bij het lezen van de Herautnummers  
1163-64 aangenaam verrast en door een brief van  
Prof. Lion Cachet, en door de milde gaven, die  
in Nederland voor de zending alhier in 14 dagen  
tijd reeds waren ingekomen.

Mits deien zeg ik dan ook hartelijk dank voor  
die schoone liefdelijken uit mijn aderland, die  
juist nu zoo welkom zijn.

Op mijne reis naar het binnenland al had ik  
meer dan eens gelegenheid om kinderen voor de  
school aan te werven. Bij de z.g. Basterda te Cluibai,  
bij eenige Bergdama's, en ten slotte bij een  
Boesjman-Wahimba opperhoofd te Tjitu-buraka.  
Het opperhoofd, dat 8 vrouwen heeft, roover en  
moordenaar is, gaf mij 6 van zijne kinderen, som-  
me in „het boek te leeren”, en zijde tevens, dat ik  
alle kinderen van zijn stand wel mocht nemen  
wanneer hunne ouders het toestonden. Nu liet ik  
tegen den avond de kinderen, toen ze van hun  
rooverspel uit het woord terugkeerden, voor mij  
brengen en zocht er 26 uit, die in i. geschikt  
waren om naar school te gaan, en de ouders van  
sommigen zeiden, dat zij ze graag wilden laten gaan,  
maar niet konden zorgen voor kost en kleeren. Een  
enkele beloofde, wanneer hij iets zou krijgen, al ware  
het dan ook maar een paar schapen of kalveren, het  
voor mij te bewaren. Aandoenlijke was het, toen die  
naakte kleinen met open mond mij angstig aan-  
staarden toen ik hunne namen opschreef, en de  
schrijfmunt zeker als een soort rooverij beschou-  
den. Doch mijn hart werd minnaar, toen ik het  
opperhoofd moest zeggen, dat ik op dat oogenblik  
niet meer dan vier kinderen kon nemen, omdat  
ze gekleed en gevoed moesten worden, en wegens  
het geestelijke mislukken van den oogst, door  
droogte en sprinkhanen, zou er voor meer wel  
licht geen spijze genoeg zijn. Ik beloofde hem

evenwel, wanneer de Heere ons in leven en ge-  
zondheid spaarde, hem in Juni 1901 weer te voet  
en barok te brengen en hij reide, mij dan met  
zine mannen weer naar Humpata te zullen brengen,  
en tevens wilde hij olifantsteden, huiden en  
struisvederen verzamelen om ze aan mij te schen-  
ken; maar dit is slechts een belofte van een  
heiden, en ik weet reeds vooruit dat hij die din-  
gen zal verruilen, wanneer er slechts een hande-  
laar met brandewijn komt.

Treurig is de levenswijze in zijn gebied. De  
Boesjmannen werken niet, maar brengen den dag  
met eten, hennep rooken en slapen door en vele  
nachten met het dienen der duivelen. Zelfs den  
eersten nacht van mijn verblijf aldaar werden  
er drie priesteressen van den duivel gewijd.  
Dit duurde van 's avonds negen tot 's morgens  
vijf uur. Deze priesteressen werden in een mag-  
netischen slaap gemaakt door een akelig en  
tonig gezang, waarin zij de geesten oproepen om  
haar te hulp te komen, en een ratelend handen-  
geklap. Tevens werden ze voor en na bestreken  
met vet, terwijl een rookwalm van smeelende  
kruiden en fijingestampte roode heesterwortels haar  
omhulde. Na allerlei ceremoniën kwamen ze in  
extase, een toestand, waarin zij met de duivelen  
„spelen” en waarin zij waargegaven.

In het maatschappelijk leven gaat het niet beter.  
Zij leven voor een groot gedeelte van vrees en  
zucht. Het spel der kinderen bestaat in rooftochten,  
brandstichting en jacht. 's Morgens gaan ze in het  
woud en spelen daar wat ze groot geworden zijnde,  
werkelijk zullen doen. Hoe gaarne zou ik daarom  
enkele kinderen uit die plaats der ongerechtigheid  
hebben genomen, maar de omstandigheden lieten  
niet toe meer dan vier te nemen.

Onder de negers alhier gaat het al niet beter.  
Dronkenschap, is vooral van Mei tot Augustus, een  
tijd, waarin de geest van de neiges van 12  
tot 13 jaren een zekere ceremonie moeten ondergaan  
een alledaagsche verschijning. Geen vroolijkheid  
zonder brandewijn of o. nkelde (eigenbied bier)  
is, wanneer de omstandigheden het toelaten alge-  
meen, en hoerij geen geheim. Slavernij is in vol-  
gang. Alle kringgevangenen, alle moordenaars, alle  
schuldnaars die niet kunnen betalen, alle beschul-  
digden van tooverij worden slaven gemaakt, indien  
ze niet gedood worden. De schuldenaars verkopen  
hunne vrouwen en kinderen, ja het ontselfs voor,  
dat kinderen hunne eigene ouders verkopen. Kin-  
deroof komt zeer dikwijls voor, en de Portugese  
overheid staat tegenover dat alles machteloos. Zelfs  
in de Portugese dorpen worden slaven en sla-  
vinnen verhandeld. Hier te Humpata bestaat men  
meestal eens koe, somtijds een trekos, maar verder  
in het binnenland zijn ze veel gedroeger. Verleden  
jaar werden mij nog twee aangeboden voor een deken.

De elenden zijn hier in West-Afrika alzo groot,  
maar in deren nacht van duisternis en schaduwen  
des doods begint ook nu het licht des Evangelies  
op te gaan. Het werk, dat de Geref. Kerk van  
Zuid-Afrika hier heeft laten verrichten, is niet vrucht-  
eloos geweest. De Kleurlingen, die met de Trek-  
boeren uit Transvaal hierheen zijn getrokken, hebben  
niet alleen bij kerk en school gevoegd, maar  
ook vele anderen geven van hunne belangstelling  
blijk. En ware het niet dat deze jeugdige zending  
zich voor het grootste gedeelte zelf moest onder-  
houden dan zouden zich reeds meer bij ons hebben  
aangesloten. Want sedert de ruiterpeest verkeert  
alles in een kwojnende toestand en zijn de ver-  
diensten geringe: toch waren wij in staat om geheel  
uit eigen middelen een dorpsplaats aan te koop-  
en, 150 hectare groot, waarop reeds een dorps huizen  
gebouwd, een hulpkerk is ingericht, een huis met  
3 kamers en veranda voor mij, en nu eens nieuwe  
kerk in aanbouw is. Maar al deze zending zich  
geheel van eigen middelen onderhouden, dan moet  
er nog veel worden aangeschaft, vooral land- en  
tuinbouwgereedschap en trekassen. Wanneer wij  
zoover gekomen zijn, dat die noodzakelijke dingen  
kunnen worden aangeschaft, dan hopen wij onder  
den zegen des Heeren van een niet zeer langen  
tijdsverloop een zelfonderhoudende zending te  
hebben.

En al der Geref. Kerk van Zuid-Afrika door  
den oorlog niet in staat is hare belofte te voldoen,  
danken wij dan nogmaals de Geref. Kerk van  
Nederland, dat zij die taak zoo bereidwillig op  
zich hebben genomen.

Met heilbete en dank aan alle gevers en geefsters,  
Uw dienaar, in broeder in den Heere

P. BIJWENGA.  
Humpata, Prov. Angola.

Voor ditmaal is er nog geld beschik-  
baar. Later kloppen wij weer bij onze  
lezers aan.

## Zending.

Belangrijk is een schrijven van Ds. D.  
Bakker aan de kerk van Heeg, die hem  
nitsond:

Was het oorspronkelijke plan (in Holland  
reeds uitgesproken) eerst Sadrachs kringen te  
beroeken en daarna een voorstel te doen in  
zake de plaats van vestiging; zooda u bekend  
is zag ik bij mijn aankomst in Poerworedjo  
daarvan af. Ik oordeelde het beter, eerst een  
voorloopige woonplaats te zoeken om van daaruit  
als eerste werk de dessa's van het Friese  
Zendingsterrein, waar Christenen waren, in te  
gaan.

Ik wist toen nog niet van het besluit om  
onsse helpers niet meer te ontvangen. Nu dit  
genomen is, acht ik het wenschelijk ook de  
gewijzigde plannen niet fadelijk uit te voeren.  
Ik wil mij liefst niet opdringen aan menschen,  
die van de Geref. Zending niet gediend zijn,  
noch het gevaar loopen bij de eerste kennis-  
making afgestootten te worden. Het is boven-  
dien van het grootste belang, dat zich buiten  
Sadrach om zelfstandige kringen van Christe-  
nen vormen. Onder den zegen des Heeren wil  
ik daarvoor allereerst mijn krachten wijden te  
Keboemen, Karang Anjar en Gombang. Even-  
wel zal ik tegelijkertijd trachten met Sadrachs  
kringen in aanraking te komen, om zoo moge-  
lijk aldaar ingang te vinden. Op welke wijze  
dit geschieden moet, kan ik u moeilijk vooruit  
zeggen, omdat dit geheel afhangt van de om-  
standigheden.

Hing, naar wij (zij zooda als ik) meenden  
de definitieve keuze van een Zendingsterrein  
nauw samen met de Sadrachs-quaeste, nu is  
dit m. i. niet zoozeer meer het geval. Het zou  
niet verstandig zijn nu de definitieve keuze af  
te laten hangen van de vraag, of er op den  
duur nog zijdelingsche invloed uit te oefenen  
is op Sadrachs kringen. Of ik dan reeds een  
voorstel te dezer zake wensch te doen?

Zooda ik u de vorige week schreef is één  
afdeeling, 't zij de afd. Wonosobo, 't zij de  
afd. Keboemen, Karang Anjar als arbeidsveld  
voor één, ja, voor twee Dienaren des Woords  
groot genoeg.

Toch zou het niet goed zijn van één van  
deze beide afdeelingen afstand te doen, zoodat  
andere Kerken dan Amsterdam, Rotterdam,  
Utrecht en Heeg den Zendingarbeid op Mid-  
den-Java ter hand nemen. Geschiedt de defini-  
tieve keuze eerder, dan wordt ook een prijs-  
gegeven afdeeling feitelijk afgesneden van het  
Zendingsterrein der Geref. Kerken, gelijk reeds  
't geval is met Tegal en Pekalongan.

En dit acht ik gevaarlijk.

Wanneer Gij evenwel spoedig een definitieve  
keuze moet doen zou ik u, naar 't licht dat ik  
in deze zaak bezit, ongetwijfeld adviseeren de  
afdeeling Keboemen, Karang Anjar definitief te  
aanvaarden.

Waarom?

Niet, omdat Wonosobo geen allergeestijkste  
plaats van vestiging is voor een missionair pre-  
dikant. Wanneer er meer Dienaren des Woords  
worden uitgezonden en Banjoemas, Zuid-Ba-  
gelen en Ojacja zijn eenigszins bezet, dan is  
Wonosobo zoowel om zijn ligging als om 't  
klimaat de aangewezen plaats. Maar op 't  
oogenblik geloof ik niet, dat de tijd voor  
Friesland reeds gekomen is iemand daarheen  
te zenden.

Om de volgende reden:

1. De communicatie tusschen de afd. Wonosobo en de plaatsen op Midden-Java, waar de  
arbeiders waren, die gezonden zijn door de  
Geref. Kerken, is zeer moeilijk. Het zuiden van  
Bagelen daarentegen wordt in zijn gansche lengte  
doorsneden van de hoofdlijn op Java (Batavia  
Soerabaya). Hoe minder Dienaren alhier arbeiden,  
hoe groter de behoefte is, dat die weinigen  
ten minste gemeenschap met elkander kun-  
nen hebben.

2. De afdeeling Wonosobo is veel minder tal-  
rijk en veel moeilijker te bereiken dan de afd.  
Keboemen, omdat de eerste geheel bestaat uit  
bergland.

3. In het zuiden van Bagelen, vooral in de  
afdeeling Keboemen, zijn de Javanen veel vroemer  
Islamers dan in 't Noorden. 't Zuiden is een  
van de hoofdbolwerken van het Mohamedanisme  
op Java.

4. In de afdeeling Keboemen zijn ten minste  
enkele Christenen, die buiten den invloed van  
Sadrach staan; in 't Noorden worden ze tever-  
geest gezocht. De keuze van Wonosobo zou  
gelijk staan met een prijsgeven van het kleine  
begin, dat in Karang Anjar en Gombang ont-  
staan is.

5. Eindelijk zijn aan de keuze van Wonosobo  
grote financiële bezwaren verbonden, die Fries-  
land thans nog moeilijk zou kunnen dragen.  
Toen Ds. Adriane en ik er waren was er geen  
huis te huur. Bouwen is in 't Noorden ontzag-  
lijk kostbaar.

Om al deze redenen stel ik voor om, mocht  
gij voor een spoedige keuze geplaatst worden,  
de afd. Keboemen, Karang Anjar definitief te  
aanvaarden, en aan anderen over te laten de  
beaardiging van de afd. Wonosobo benevens de  
districten van de afd. Poerworedjo, die Utrecht  
niet aanvaardt.

In de afdeeling Keboemen, Karang Anjar is  
het stadje Keboemen verreweg de geschikte  
plaats om zich voorloopig te vestigen. Het ligt  
in het midden der afdeeling van de hoofdlijn  
van Java, staat bekend als gezond en heeft ver-  
bindingswegen met de gansche afdeeling.

Ziedaar de voornaamste redenen, waarom ik  
in Keboemen een huis huurde en daar den arbeid  
begon.

Toch geloof ik, dat, al keurt gij dit goed, het  
altosz zaak is zooveel mogelijk den weg open te  
laten, dat de missionaire predikant zich later  
gaat vestigen op een andere plaats.

't Zij de arbeid in Keboemen slaagt, 't zij de  
arbeid hier verzeftsch is, in beide gevallen  
acht ik het denkbaar, dat ik u later adviseer  
een andere woonplaats voor uwen dienaar te  
zoeken. Niet licht zal ik Friesland aanranden  
vaste goederen te verwerven op Java, tenzij  
't hoogst noodzakelijk is, zooda bijvoorbeeld  
het geval kan zijn met een hospitaal of  
dergelijke.

Ik wil hier nu niet verder over uitweiden,  
omdat Friesland nog pas aan 't begin staat,  
maar na hetgeen ik op Midden-Java heb ge-  
zien is het mijn vaste overtuiging, dat het  
beter is: zoo weinig mogelijk te bouwen of te  
koop.

Reeds heb ik u medegedeeld, dat mijn arbeid  
in Keboemen aanvang met behulp van den hel-  
per, dien Ds. Adriane vormde.

Des Zaterdagavonds en des Zondagmor-  
gens gaat hij voor in Karang Anjar, des Zon-  
dagmiddags en des Zondagavonds in Gom-  
bang en behandelt onderwerpen die wij vooruit  
samen bespreken. Bovendien houdt hij in de  
week Catechisatie voor de enkele Javanen in  
Keboemen, die dit begeeren.

Aanstaande week komt de helper van Dr.  
Scheuter, die in 't hospitaal werkzaam was en  
mij van dienst kan zijn bij de uitdeling van  
medicijnen. Ik hoop hem te vormen tot helper,  
die des Zondags zal kunnen voorgaan.

Bovendien verzoek ik u mij toe te staan een  
helper-onderwijzer, dien Dr. Zuidema mij wil  
afstaan, aan mij te verbinden. Deze kon dan  
een school openen en daarmee den weg banen  
om de kinderen onder de beaarding van het  
Evangelie te brengen.

Deze drie helpers wil ik dan zoover trachten  
te brengen, dat zij later alle als onderwijzer  
en als voorganger kunnen geplaatst worden in  
een dessa.

Eindelijk nog een vraag, n.l. om mij gelegen-  
heid te geven 2 leerlingen van de Keuchemus  
school verder op te leiden tot helpers (onder-  
wijzers-voorgangers) om langzamerhand den  
kring van werkzaamheid te kunnen uitbreiden.  
Zij komen der Zending voorloopig alleen in  
zover ten laste, dat zij kost en verwarming  
noodig hebben (p.m. / 3 per maand per  
persoon).

Aan deze 3 helpers en 2 aspirant-helpers ben  
ik dan van plan geregeld onderwijs te geven  
in: Exegese, Dogmatiek, Kerkgeschiedenis en  
Hollandsch. Ook Hollandsch moeten ze m. i.  
leeren voor hun algemeene ontwikkeling en om  
voor hen allerlei bronnen te kunnen openen,  
die zij zoo noodig missen. Dat 't volstrekt niet  
onmogelijk is den Javanen met vrucht Hollandsch  
te onderwijzen, blijkt uit de Dokter-Djawa  
(Inlandsche dokters) school te Batavia, waar 't  
onderwijs in 't Hollandsch goede vruchten  
draagt.

Ds. Adriane heeft aan zijn helpers deze  
vakken reeds onderwezen. Wat van dat onder-  
wijs op schrift is gebracht, kunnen mijn a.s.  
leerlingen gebruiken. Omgekeerd kunnen de  
helpers van Br. A. op dezelfde wijze gebruik  
maken van 't onderwijs, dat ik geef.

Wij willen dit alles dan ook regelen in overleg  
met elkander.

Met het oog op de oprichting van een lagere  
school voor Javanen en zoo mogelijk ook voor  
Chinezen, huurde ik in de Kampong (de inland-  
sche wijk van de stad) een huis voor / 8 per  
maand; natuurlijk behoudens uwe toestemming.

Dit huis kan bewoond worden door twee  
getrouwde helpers en tevens ingericht worden  
voor school en voor de Koempoellan des  
Zondags. Het biedt daartoe voorloopig ruimte  
genoeg.

Het is er mij namelijk om te doen, de Koem-  
poellan des Zondags niet aan mijn huis te  
hebben, omdat de schuchtere Javanen zelf een  
Europeesch huis alleen maar durf naderen om  
een bevel te ontvangen of om een verzoek tot  
iemand te richten. Hij gevoelt er zich niet op  
zijn gemak. Ik ben er van overtuigd, dat de  
plaats van samenkomst midden onder 't volk  
zijn moet en dat de Javanen er onder vrees  
moet kunnen komen. 't Licht ook in den aard  
der zaak, dat het beter is den Javanen het

Evangelie te brengen in zijn eigen wijk, dan  
't hem te laten halen van een plaats, waar hij  
zich niet thuis gevoelt. Deze wijze van arbeiden  
geeft ook veel meer gelegenheid om onmiddellijk  
met het laavaansche leven in aanraking te komen.

Wanneer gij mij toestaat op de bovenange-  
geerde wijze aan te vangen (en ik twijfel niet,  
of gij zult u met mij verblijden, dat ik in staat  
gesteld werd om zoo te beginnen) is althans in  
beginsel aanwezig, wat gij begeert: de prediking  
des Evangelies bijgestaan door de hulpdiensten:  
School en medische hulp.

Maar dit alles is dan nog zeer gebrekkig.  
Zal Friesland met kracht arbeiden, dan zal het  
nog moeten zenden een tweede Dienaar des  
Woords, een onderwijzer en een dokter. Dat  
moet het ideaal zijn, dat nagejaagd wordt.  
Tenzij Friesland in overleg treedt met de  
Deputaten der Keuchemus-school om den School-  
dienst in te richten in verband met andere  
Kerken, en met de Kerk van Amsterdam om de  
Medische Zending geramenlijk met haar te  
drijven.

Het zij geheel aan uwe wijsheid overgelaten  
hoe gij dit doel wilt trachten te bereiken. Ik  
vestig er alleen uwe aandacht op, opdat gij een  
weg zoekt om den Dienst des Woords en der  
Sacramenten te doen steunen door opleiding  
van helpers en 't verleenen van medische hulp.

Nog eens: ik verzoek u dringend mij op  
bovengeboemde wijze te laten aanvaangen. En  
waaraan ik vooral behoefte gevoel, is dat gij  
voortdurend uwen arbeid en uwe arbeiders op  
Midden-Java denkt in den gebede, gelijk ik  
weet dat gij doet. Wat baat het mooiste be-  
gin, indien de Heere den arbeid niet zegent?  
Ons gemeenschappelijk gebed klimde daarom  
voortdurend tot Hem op!

Nu nog een zaak, waarin ik uw advies be-  
geer, benevens enkele mededeelingen. Gij zult  
met mij wenschen, dat het weldra zoover  
komt, dat ik gebruik zal moeten maken van  
Liturgische formulieren bij den Doop, het  
Avondmaal, het Huwelijk enz. Nu zijn de Geref.  
Kerken gebruikt worden, niet berekend op de  
toestanden op Midden-Java en dus voor ons  
niet geschikt om ze zoo te gebruiken. Br. Adria-  
ne heeft ze dan ook, onder goedkeuring van  
zijn Kerkeraad, gewijzigd. Vindt gij het goed,  
dat ik zoo spoedig mogelijk, in overleg met  
Ds. Adriane en straks met Ds. Zwaan, een  
concept van deze Liturgische Formulieren  
maak, zooda wij meenen dat ze voor den Ja-  
vaan geschikt zijn, om dit concept dan aan  
u oordeel te laten onderwerpen? Tot op den  
tijd, dat ik u oordeel gehoord heb, wilde ik  
mij dan, zoo noodig, bedienen van de concep-  
ten van Br. A. Misschien is het goed, dat gij  
daarbij de vraag onder de oogen ziet, of de  
geloofte volwassen Christenen het Avondmaal  
moeten gebruiken, voordat het gekomen is tot  
de insteuring van een Kerk of dat zij moe-  
ten wachten tot op de plaats hunner inwoning  
een Kerkeraad is opgetreden.

De eerste mededeeling, die ik heb te doen,  
is, dat ik de vrijheid heb genomen om zelf aan  
te vragen de toelating volgens Art. 123 van het  
Nederl.-Ind. Regeerings-reglement.

Zoo dikwijls ik met regeringspersoonen in  
aanraking kwam, werd mij de raad gegeven  
die toelating aan te vragen. Ik heb even-  
wel zoolang mogelijk gewacht. Nu in Keboe-  
men zijnde, kan ik het moeilijk langer laten.  
Men heeft mij daarbij verzekerd, dat het niets  
hinderde, al werd het door u ook aange-  
vraagd. Gedachtig aan de discussie op de  
laatste Prov. Synode van Friesland, die ik bij-  
woonde (over de verhouding van de Overheid)  
meende ik verplicht te zijn zoo te handelen,  
om te voorkomen, dat men niet begon met  
mij te wantrouwen. Bovendien is het veel ge-  
makkelijker hier in Indië de aanvrage te doen.

De tweede mededeeling betreft mijn attes-  
tatie. Gelijk gij misschien weet heb ik die ge-  
zonden naar de Geref. Kerk te Batavia, omdat  
dit de naastbijgelegen Geref. Kerk is en zij  
dus 't best toezicht kan oefenen op belijdenis  
en wandel van mij en mijn huizegen.

Ik heb hierin gehandeld naar den regel, die  
in de Geref. Kerken van Nederland gebruikelijk  
is en die nog aanbevelen is op de laatste ge-  
houden generale Synode te Groningen.

Ik zou u dit niet schrijven, indien de vraag  
niet geopperd was (door Dr. L. Wagenaar in  
de *Zuid-Indische*) of deze handelwijze wel  
juist was met het oog op het toezicht, dat  
Heeg over zijn Dienaren heeft te houden. Het  
komt mij evenwel voor, dat de zaak op deze  
wijze zeer eenvoudig en zuiver is. De Geref.  
Kerk van Heeg houdt onmiddellijk toezicht over  
den Zendingarbeid op Midden-Java. Over de  
belijdenis en den wandel van den Dienaar,  
die zij uitzendt, houdt zij oprecht door middel  
van de Kerk te Batavia, met wie zij in cor-  
respondentie staat. Het zou toch absurd zijn  
mij lid te doen zijn van de Geref. Kerk van  
Heeg.

Dit schrijven is niet een holle phrase,  
maar zakelijk, en toont dat een praktische  
geest Ds. Bakker leidt.

Of de broeders nu reeds in staat zijn  
formulieren vast te stellen, wagen we te  
betwijfelen; toch heeft men reeds onmid-  
dellijk een leidraad noodig; en daarvoor  
zijn o. i. de concepten aanbevelenswaardig,  
mits ze nog geen definitief karakter er-  
langen.

Het slot van den brief alleen is zon-  
derling.

„Het zou toch absurd zijn mij lid te  
doen zijn van de kerk van Heeg.”

En Ds. Bakker is dienaar des Woords bij  
die kerk.

Hoe rijmt dit?

## Uit de Perg.

In de *Bazuin* s'hrift Ds. Notten, van Velp,  
over de Opleiding dit:

Eenheid van opleiding is gewenst. Niet omdat  
het zelfde stempel moet te zien zijn op al de  
naren des Woords. Integendeel, te betogen zou  
het zijn, als allen precies op dezelfde wijze de waar-  
heden voorselden. Het veld is breed. Men kan in  
supra-laparische beschouwingen tot aan de ten  
der antinomianen naderen, onder haar binnen te  
leiden, en aan den anderen kant, als infra-lapa-  
rischen, de Arminianen naderen, zonder de grenzen  
te overschrijden; en een dergelijke dienaar des  
Woords 'telt het onbetwistbaar recht, en kan het  
noodig achten, om beurtelings de beide zijden van  
het vlak te bestrijken in den strijd te, en dwalingen  
van allerlei aard. Daarbij, het „mannetje” naast  
„mannetje” past wel op het tekenbord der kinderen,  
maar niet in de wereld der denkende geesten en bij  
de toepassing van de waarheden Gods op de praktijk  
van het leven.

Al zou er voortaan slechts één gelegenheid zijn  
tot opleiding, die zou niet verhinderen, dat de  
geestverrichting uiteenloopen bleef; tenzij de priori-  
teit, het geeng van één der Hoogleraren zoo verre

ging, dat van een onvoorwaardelijk opgaan in diens  
beschouwingen kon worden gesproken; maar dan  
zou het gran ontbreken aan mannen met weten-  
schap en verstand, aan mannen van karakter, en  
met een hart, dat stond de dood der verstijving  
voor de deur. Neen, de Smijtgeld's en de Brakel's,  
de Comrie's en de Van de Groes's, de Brummel-  
kamp's en de Van Velzen's hebben ongetuigd  
te arbeiden: en de mannen moeten blijven, die,  
bij schuchterheid in het heilige, van uit het Gods-  
begrip de leer der soevereine genade belijden en  
strig om als volk voor oogen stellen, maar ook zij,  
die ernstig en getrouw, goedmoedijk en onophou-  
delijk tot geloof en bekeering waren.

In onze dagen van woeling is er groot gevaar,  
dat de „kerkelijke keurmeesters”, die ondanks hun  
dunk van eigen kennis naar Spurgeon's beweren,  
„een ledig hoofd” hebben, in hun element geraken,  
het leven van 's Heeren dienaar verbitteren en  
den bloei der Kerken belemmeren, zoo niet naar  
ondergang bewerken. De dienaar des Woord,  
die zich zijne roeping bewust is, zal zich houden  
aan zijn tekst, dezen verklaren en ter behartiging  
aandringen.

Ondanks zijn bijzondere aanleg zal hij nu eens  
en meer dogmatisme, dan weer een meer practi-  
sche, preek leveren en steeds rekening houden  
met de eigenaardige behoefte van zijn gemeente.

Wat den vorm betreft, hangt veel van de per-  
soonlijkheid af, en die persoonlijkheid moet worden  
geleerdheid. 't Is bij de Bijbelschrijvers  
zelfs duidelijk: de Heilige Geest vernietigt de  
eigenaardigheid van zijne werkingen niet, maar  
heiligt haar.

Als eenheid in de opleiding door ons gewenst  
wordt, geschiedt dit en om financiële redenen,  
en vooral omdat beweerd wordt, dat de predikan-  
ten, in Amsterdam gevormd, wetenschappelijker  
zijn dan die in Kampen hunne studie voltooiden,  
en Amsterdam meer voor de studiekamer, en Kampen  
meer voor den prekestof vormt. *Wij laten deze  
overwegingen voor wat zij zijn.* Maar die hoogst  
schadelijke indeeling moet ophouden.

De jongste Generale Synode, hoe ook die eenheid  
wenschte, gevoelde, dat de tijd niet gekomen  
was, om haar tot stand te brengen. Derechte over-  
eenstemming ontbrak. Er was geen kalme, en in  
den storm bouwde men niet. Er was geen helderheid  
van inzicht, en in den nevel trekt men geen  
lijnen, noch in de duisternis zet men zich voor  
zijn schriftafel. Er was geen genoegzaam onderling  
vertrouwen, en met wantrouwen in het hart gaat  
men niet gerust en genoeglijk samen onder tell.

De Kerken hadden behoefte aan rust. Sympto-  
men kunnen niet omgevoerd door betogen en be-  
sluiten. Het is een feit, dat in de laatste jaren de  
overtuiging bij velen meer gevestigd, en bij anderen  
geboeren werd, dat de eigen inrichting der Kerken  
niet moet worden prijsgegeven. Daarom kon de  
Synode te Groningen niet anders handelen dan zij  
deed.

Kon het voorstel-Bavink, dat o. i. een *hetere  
ontuiging had verdedigd*, zoo worden aangevuld  
gewijzigd, dat het karakter der Vrije Universiteit,  
wier vrijheid toch gebonden is aan het Woord,  
ja aan de Gereformeerde Bel